

FELSEFE TARİHİNDE İNSANIN TANIMI ÜZERİNE

İnsani/insansı/insan gibi olmak ya da Hümanizm bize öğrenim hayatımızın ilk yıllarından itibaren aşılana bir şeydir. İnsanı/İnsanlığı en iyiye ulaştırmak, iyi olmak, kötülüklerden arınmak... Gibi olmak. Olmadığımız bir şeyi mi oluyoruz? Zaten bunlara itiraz edebilecek kimse de yoktur. Ancak liseyi bitirip üniversiteye adım attığımızda görürüz ki bu esasında tüm bilimlerde, hukuk eğitiminde, mühendislikte, tarihte, antropolojide ve elbette felsefe eğitiminde de devam eden bir yanılsamadır. Hocalarımız bize çoğu kez (bazen farkında olmadan) insani/insansı ya da Hümanist bir perspektiften ders anlatmaktadır. Dünya bize, çoğu kez insanın merkezde olduğu şekilde yani insanmerkeziyetçi olarak sunulur, tasvir edilir. Bu nedenle de Dünya'ya dair her kategorideki zihinsel sorgulamamızda karşımıza bu ön yargı ya da önbelirlenimler çıkar: Önce İnsan!

Bugün her alanda (felsefede, bilimlerde, tarihte, hukukta vb.) en ileri eğitime ve birikime sahip kişilerin büyük bölümü –ve bu Dünya'daki her ülke için aşağı yukarı böyledir– şaşkıncı şekilde insanmerkeziyetçi düşüncelere sahiptir. Bunun temel nedeni klasik manada felsefe tarihinin ve düşünce tarihinin hâlen, hâkim okumaların bakış açısından ele alınması ve esasen bu bakışın derinlerine işlemiş olan insanmerkeziyetçiliğin ve ona bağlı olarak logosmerkeziyetçiliğin, etnikmerkeziyetçiliğin, cinsiyetçiliğin görünmez bir şekilde süregelmesidir. Bunu değiştirmek yeni “animalist” okumalarla olacaktır: tüm felsefe tarihinin, düşünce tarihinin derinlemesine insanmerkeziyetçi yaklaşımlardan temizlenmesi ve Doğa'nın *Logos*'una döndürülmesi işlemiyle.

Bu noktada bazı hatırlatmalar yapmak yerinde olabilir. Felsefe tarihinde insanın tanımlanması bitimsiz bir işlemdir. Pla-

ton'dan itibaren varolduğu söylenebilir. Onun öncesinde şayet varolduysa da bugün elimize ulaşan metinler bakımından üzerine söz söyleyemiyoruz. Öyleyse üzerine söz söyleyebildiğimiz tanımlama faaliyetini Platon'dan başlatabiliriz. Platon öncesi (ve dolayısıyla Sokrates öncesi) filozoflar –zira Sokrates yazmamış, yalnızca söylemiştir– Doğa filozoflarıdır (*physiologoi*). Felsefe yapma biçimleri Doğa'nın neliğini sorgulamak üzerinedir. Tefekkürlerinde insana dair tanımlama bulunmaz. İnsanın Doğa'dan ayrılmadığı bir düşünme biçimidir bu. Platon'un eserleri söz konusu olduğundaysa pek çok bakımdan insanın neliği öne çıkar. Kâinatın izahı insanın özünün anlaşılması ve Varlık'la olan bağının ortaya konması hâline gelir. Bu ortaya koyuş ya da serimleme ilk olarak Sokrates'in ve karşısındaki kişilerin sözünden, yani diyalektik biçimde elde edilecektir. Yani insan ile insanın “insanın ne olduğu” üzerine insan *logos*'unu kullanarak konuşması: insan dilinin (ama aynı zamanda aklının ve mantığının) temizlenmesi, insani olmayan özelliklerden arındırılması ve salt insanı meydana getiren özellikler bakımından saflaştırılması. Bu Herakleitos'taki manasıyla Doğa'nın *Logos*'undan çıkıştır ancak çelişik biçimde Doğa'nın içerisinde olmak durumundadır. İnsan nefes aldığı her anda Doğa'nın bir parçasıdır ancak “insanın ne olduğu” üzerine kafa yordığı, akıl yürütmelerle hayvanlığını çürütmeye çalıştığı ve tanrısal olanı arzuladığı ölçüde esasında kendi bedensel doğasında mevcut olmayan bir soyut varoluşa doğru gittiğini varsaymaktadır. Böylelikle ruh –Platon'a göre– mükemmel olmayan, eksiklikleri ve arızaları olan ölümlü bedenden tümünden koparılarak ölümsüzlüğün alanına, tanrısallığın, ezeli-ebedi Varlık'ın alanına çekilir. Ancak bu işlem yapıldığında yeni sorunlar ortaya çıkmaktadır: ruh ölümsüzdür ama ölümlü bedenle birlikte varolmaya mahkûm bırakılmıştır. Öz bakımından onunla hiçbir bağı olmayan arızalı beden (yani aynı zamanda hayvani tarafımız) olmadığında canlı değildir ancak o olduğunda da ölümsüzlüğü ancak parçalı olarak elde etmekteyizdir (ruhlar göçü). Mükemmelliğin, tanrısallığın saf akılda ve soyut formlarda (*eidolar* ya da *idea-*

larda) oluşu şüphesiz canlılığı ikincil bir kategoriye indirgemekte, ruhun içerisinde dünyevi olana dair, canlılığın temeline dair her şeyi (tutkular, iştah, öfke, cesaret, vb.) ayırmak, tecrit etmek, kontrol altına almak, temizlemek ve bunları aklın emrine vermek suretiyle *logistikon*'u insanın ayırıcı özelliği olarak tesis etmektedir. Böylelikle *logos*'un manası giderek akla doğru kayar. Şüphesiz bu temizleme ve tecrit insanın "felsefe yapma" yetilerini kavrayışı ve akıl yürütmelerin zemini oluşturması bakımından faydalıdır. Ancak öte yandan, felsefe tarihinin gelişiminde görülmektedir ki, Platon'un ve Aristoteles'in büyük miraslarının gelişimi (alımlanması ve yorumu) hâkim insan *logos*'u içerisinde diğer varolanları giderek yadsıyan, yoksayan, kendi varoluşunuysa gereğinden fazla yücelten bir noktaya evrilmiştir. Buysa esas olarak insanın "kendi neliğini" sorgulayışını tehlikeye atar.

Felsefe Tarihi'nde insanın tanımı Platon'un elimizdeki otantik kabul edilen ve tartışmalı olan otuz beş diyalog ve on üç mektubunun kanonlaşması, yani yüceltilmesi ve felsefenin esas ve kurucu metinleri olarak kabul görmesiyle yaklaşık iki bin dört yüz yıllık bir metinsel yolculuğa sahiptir. Zamanla bu yolculuğun ana uğraklarına teker teker değinmeliyiz. Ancak şimdilik felsefenin tarihselliğindeki tüm "görüş noktalarını" değil de yalnızca bugünün bakış açısı bakımından belirleyici olanlarını ele almak bizim için yeterli olacaktır. Buna göre Platon'da, Aristoteles'te, Descartes'ta, Kant'ta ve Nietzsche'de insan tanımlarını sorgulayacağız.

PLATON'DA İNSANIN TANIMI ÜZERİNE

Platon'da insan, hayvandan üç biçimde ayrılır:

1. Ruha sahip olmak bakımından (ölümsüz ruh),
2. Bilgeliği arzulaması bakımından,
3. Toplumsal ve siyasi olmayı arzulaması bakımından.